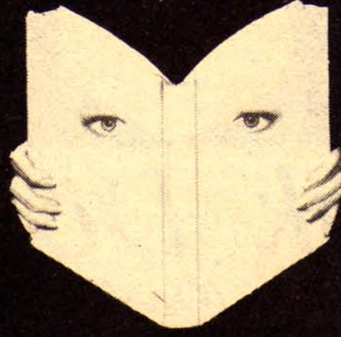
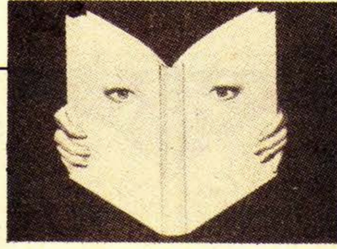

Türk romanının 10 klasiği

V

Reşat Nuri Güntekin
(1889-1956)

Yaprak Dökümü

Yaprak Dökümü

(Özet)

Aldığı az maaşla geçinemediği için "AltınYaprak Anonim Şirketi"nden istifa eden genç adam eski işyerine uğramıştı. Hem unuttuğu birkaç eşyayı alacak, hem de eski çalışma arkadaşlarını görecekti. Bu arada neden iş değiştirdiğini, gözünün nasıl açıldığını, nasıl iş yapması ve para kazanması gerektiğini, biraz da eski arkadaşlarını küçümseyerek, onları alaya alarak anlattı. Bir komisyoncunun yanına girmişti. Kimseye zararı dokunmadan çalışıyordu. Fakat dönen dolapları yavaş yavaş öğreniyor, anafordan para kazanmanın yollarını deniyordu. Babasının fazla namuslu bir kişi olduğunu, ama bir babanın çocuklarına bırakacağı en değerli mirasın yalnızca namus olmaması gerektiğini, biraz dünyalık bırakmasının da yerinde olacağını sözlerine ekliyordu.

Şirket memurlarından durumu iyi olanlar öğle yemeklerini dışarda yerler, hesaplı davranmak zorunda olanlar da evden getirdikleri yiyeceklerle öğlenleri karınlarını doyururlardı. Ali Rıza Bey de öğle yemeğine çıkmayan memurlardandı. Bir köşede yemeğini yemekteydi. Genç adamın söylediklerini dinlemişti. Kimsenin işine karışmayan yaşlı bir adam olmakla birlikte Ali Rıza Bey delikanlının düşüncelerini eleştirmek gereğini duydu. Kendi dünyasında, kendi düzenini karınca kaderince kurmuş kimseleri kışkırtmanın, onlarda aşırı istekler uyandırmanın yersiz olduğunu söyledi. Genç adam da dünyanın değiştiğini, yaşama koşullarının ve iktisadî koşulların insanları zorladığını hatırlattı. Biraz da Ali Rıza Beye acımış gibi bir tavır takındı. Ali Rıza Bey bu konuşmalardan ve genç adamın tutumundan etkilenmişti. Çocuklarını düşündü. Onları namuslu ve iyi ahlâklı yetiştirmeye çalışmıştı. Değişen koşullar içinde çocuklarını bir tehlikenin beklediğini seziyordu.

Ali Rıza Bey eski bir memurdu. Otuz yaşına kadar İstanbul'da memur olarak çalışmış, kızkardeşinin ve annesinin arka arkaya ölümü üzerine kaymakam olarak taşra kazalarında görev alarak İstanbul'dan uzaklaşmıştı. Uzun yıllar Anadolu'da kalmıştı. Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca bilirdi. Çalışkan ve bilgili olmasına karşılık pek başarılı olamamıştı. Kanunlara ve kurallara uygun iş yapmak endişesi, kalp kırmak korkusuyla rahat iş yürütemezdi. Kırk yaşlarına yakın evlenmişti. Elli yaşına kadar altı çocuğu olmuştu. Karısı da ağırbaşlı, temiz bir kadındı.

Ali Rıza Bey, çocuklarını yetiştirene kadar çalışıp didineceğini düşünüyor, kendisinde yaşama gücü buluyordu. Fakat Trabzon'da görevli olduğu sırada bir yaralama olayı olmuş, Ali Rıza Bey de bu olayda, her zamankinin tersine sessiz kalamamıştı. Namuslu ve vicdanlı bir devlet memuru olarak haktan yana davranmıştı. Fakat birbirini yaralayan iki kişiden biri bir eşraf çocuğu, öteki arkasız bir çiftçiydi. Ali Rıza Bey haklı olan çiftçiden yana çıkınca, kendi de işinden oldu. Elli beş yaşında işsiz kalmıştı. Ailece İstanbul'a gelip babadan kalma Bağlarbası'ndaki eve yerleştiler. Ali Rıza Bey günlerce memuriyet aradı. Fakat bulamadı. Eski bir öğrencisinin yardımıyla "Altın Yaprak Anonim Şirketi"ne girdi. Öğrencisi Muzaffer Bey Şirket'in müdürüydü. Burada İngilizce'den ve Arapça'dan çeviriler yapacaktı. Böylece eski mutasarrıf, çocuklarının nafakasını sağlamış oldu. Beş yıldır bu şirkette çalışıyordu.

Ali Rıza Bey bu şirkette çalışırken eski memur arkadaşlarından birinin kızı olan Leman'ı da buraya aldırmıştı. Leman'ın babası ölmüştü. Annesiyle birlikte Fındıklı'da oturuyorlardı. Bir rastlantı sonucu Ali Rıza Bey, Leman'la karşılaşmış, bu kimsesiz kıza yardım etmek istemişti. Ayrıca Leman'ı kendi kızı gibi görüyor ve böyle deneysiz, toy bir genç kızı çeşitli tehlikelerden korumak istiyordu. Fakat Leman oldukça rahat bir kızdı. Ali Rıza Beyin uyarılarına pek kulak asmıyordu. Ali Rıza Bey de bir süre sonra kızla ilgilenmemeye başladı.

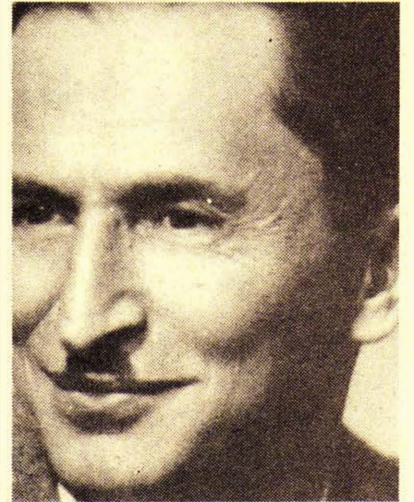
Leman, sekiz on gündür şirkette görünmüyordu. Bu sırada Leman'ın annesi gelip Ali Rıza Beyi aradı. Kızının neden işe gelmediğini anlattı: Leman bir düğüne gitmek bahanesiyle annesinden üç dört gün izin almıştı. Bir süre sonra eve geldiğinde kızın durumu iyi değildi. Çünkü çocuk düşürmüştü. Kızı baştan çıkartan şirketin müdürü Muzaffer Bey'di. Zavallı anne şimdi Ali Rıza Bey'den yardım istiyordu.

Ali Rıza Bey duyduklarından fazlasıyla etkilenmişti. Kızı işe aldırmakla bu duruma neden olduğunu bile düşündü. Elinden geleni yapacağına söz verdi. Leman'ı baştan çıkartanın şirket müdürü Muzaffer Bey olması da ayrı bir sorundu. Fakat Ali Rıza Bey, Muzaffer Beyin iyi bir adam olduğunu, yaptığı hatayı anlayıp kızla evleneceğine inandığını söylüyordu.

Ali Rıza Bey olayı görüşmek üzere Muzaffer Beyi aradı. Bu sırada değişik düşünceler içindeydi. Böyle bir olay için, kendisini işe almış olan eski öğrencisi Muzaffer'le karşı karşıya gelmeyi istemiyordu. Sonunda herkes şirketten çıktıktan sonra Muzaffer Beyle konuşmaya karar verdi.

Konuşma sırasında Muzaffer Bey, Leman'ın hoppa bir kız olduğunu, daha önce başka erkeklerle düşüp kalktığını söyledi. Ali Rıza Bey buna inanmak istemedi. Fakat Muzaffer Bey kesin konuşarak bu kıza ancak para

Yaşamı ve yapıtları

GÜNTEKİN, Reşat Nuri ★ XX. yy. roman, hikâye ve oyun yazarlarından, 25 Kasım 1889 - Aralık 1956, doğ. İstanbul, ölm. Londra ★ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1912), Bursa'da başladığı (1913), öğretmenlik hayatına, çeşitli okullarda devam etti. Millî Eğitim müfettişi (1931). Çanakkale milletvekili (1933-1943), Paris Kültür Ataşesi ve emekli (1954) oldu, kanser tedavisi için gittiği Londra'da öldü. İstanbul'da Karacaahmet Mezarlığı'nda gömülü ★ Yazı hayatına Birinci

yardımı yapabileceğini, böyle bir kızla evlenmesinin söz konusu olamayacağını anlattı. Kendisini savunmaya çalışarak "Siz olsanız Leman gibi bir kızı gelin diye evinize alır mıydınız?" diye sordu. Ali Rıza Bey zor durumda kalmıştı. Kendi oğlu böyle bir hata işlese ve bu tavrı takınsa ne yapardı? Kuşkusuz oğlunu reddederdi.

Muzaffer Beyi de oğlu yerine koyduğunu söyleyerek artık bu şirkette çalışmasının doğru olmayacağını anlatan Ali Rıza Bey işinden ayrılmayı uygun gördü.

Geç vakit Üsküdar'a geçti. Artık yine işsizdi. Parasını hesaplı harcaması gerektiğini düşünerek araba tutmadı ve eve yürüyerek gitti. Evine yaklaştığı bir sırada, uzaktan evin bütün ışıklarının yandığını farketti. Bu değişikliğin sebebini anlayamamıştı. Babalarının geldiğini gören çocuklar dışarı fırlayıp Ali Rıza Beyi karşıladılar. Bahçede, çardağın altına kurulmuş olan sofraya oturttular. Bütün bunların nedenini anlattılar: Ali Rıza Beyin büyük oğlu Şevket bir sınav kazanarak bir bankaya yüz lira aylıkla memur girmişti.

Bu mutlu raslantı Ali Rıza Beyi etkilemişti. Yaşlı adam gözyaşlarını tutamayarak oğlunu okşadı.

Şevket yirmi yaşındaydı. Babasının memuriyeti nedeniyle Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki okullarda okumuş, babasının ilgi ve çabasıyla iyi bir biçimde yetişmişti. Ali Rıza Bey oğlunu kendi dünya görüşünde, hayat ilkelerine göre yetiştirmişti.

İlkokula başladığı gün babası "Şevket, büyüyüp memuriyete geçtiğin gün senden bir hindi ziyafeti isterim" demişti. Şevket bu isteği unutmamıştı. İşte bu sofra bu nedenle kurulmuştu. Anne Hayriye Hanım, büyük kız Fikret, öteki kızlar Leylâ ve Neclâ hep birlikte yemeği yapıp sofrayı hazırlamışlardı.

Sofraya otururlarken Ali Rıza Bey, oğlunun artık ailenin reisi olduğunu, kendisinin de ailenin büyük çocuğu olduğunu söyledi ve oğlunu zorla kendi yerine oturttu. Bu arada işinden ayrıldığını da söylemedi.

Ertesi sabah Ali Rıza Bey yine erkenden kalktı. Fakat işe gitmeyeceğini söyledi. Bu habere Hayriye Hanım çok şaşırdı. Çünkü Ali Rıza Bey hiç işini aksatmazdı. Durumu Şevket'le konuşacak, oğlunun da bu konudaki düşüncesini öğrenecekti.

Olayı olduğu gibi anlattı. Şevket babasına hak verdi. Aldığı kararı yerinde bulduğunu söyledi. Fakat Ali Rıza Beyi endişelendiren bir konu vardı. Öteki çocuklar henüz büyüyüp yetişmemişlerdi. Ali Rıza Bey yeniden iş bulamazsa ailenin yükü Şevket'in omuzlarına yıkılacaktı... Şevket, babasının endişe ve üzüntüsünün yersiz olduğunu söyledi. Kardeşlerini yetiştirmek için elinden geleni yapacaktı.

Hayriye Hanım, çocukların yetişmelerinin eksiksiz olduğunu, her şeyi düşünüp anlayacak bir düzeyde olduklarını söyledi. Çocukken isteklerini karşılamak bir ölçüde kolaydı ama büyüdükçe dünyaları değişiyordu. İsteklerine cevap veremezlerse ne olacaktı?

Bu konuda tartışmaları sürüp gidiyordu. Ali Rıza Bey çocuklarının iyi yetiştiklerini söylüyor, Hayriye Hanım bunu kabul etmekle birlikte onların da arzu ve isteklerinin olacağını ileri sürüyordu. Hayat koşullarının ağırlaşması, pahalılığın artması çocukları etkiliyordu. İstenip de elde edilemeyen şeyler çocukları yanlış yollara sürükleyebilirdi. Hayriye Hanım yıllarca kocasının düşüncelerine saygı göstermiş, onun izlediği terbiye yöntemine uymuş, çocukların yetişmesinde kocasına yardımcı olmuştu. Ama Ali Rıza Bey'in işten ayrıldığının ertesi günü yapılan tartışma, Hayriye Hanım'ın düşüncelerinde değişmeler olduğunu gösteriyordu.

"Yokluk yüzünden evlâtlarım birer birer dökülmeye başlarsa..." sözü de bunu gösteriyordu. Ali Rıza Bey bu tartışmadan fazlasıyla etkilenmişti. Sürekli evde yaşamak zorunda kaldığı günlerde bahçeyle oyalanırken, eline bir kitap alıp köşeye çekildiği zamanlar hep karısının söylediklerini düşünür oldu.

Büyük kızı Fikret on dokuz yaşında olmasına karşılık otuz yaşındaki bir insan gibi davranıyordu. Güzel değildi. Çocukken geçirdiği bir hastalık nedeniyle sağ gözünde bir leke kalmıştı. İyi ahlâklı, çalışkan, çok okuyan bir kızdı ama güzel olmaması ve özellikle de yaşına göre ulaştığı olgunluk evlenmesine engel olabilirdi. Yoksul denecek durumda olmaları da bir engeldi. Ali Rıza Bey, kızına kazandırdığı terbiyeden ve eğitimden rahatsız olmaya başladı. Anlayışsız, tuttuğunu koparan, erkek gibi çalışabilecek bir kız yetiştirmesi gerektiğini düşünüyordu. Yaşanılan dönem böyle insanlar istiyordu.

On sekiz yaşındaki Leylâ ile on altısındaki Neclâ ise güzel kızlardı. Onlara koca bulmak belki daha kolay olacaktı. Ayşe daha küçüktü ve elbet-

Dünya Savaşı sonlarında (1917) başlayan, ilk eseri de ***Eski Ahbap*** *(uzun hikâye), 1917'de basılan Reşat Nuri, 1918'de tiyatro eleştirme ve araştırmaları yayımlarken bir yandan da hikâyeler (Şair dergisi, 1918/19; Nedim dergisi, 1919; Büyük Mecmua, 1919) yazıyordu.* ***Çalıkuşu'nun*** *Vakit gazetesinde tefrikasıyla (1922) geniş bir ün kazandı. Çok hareketli bir eser olan Çalıkuşu'nda Anadolu, ilk ülkücü ve aydın kızı Feride'ye kavuştu, geniş ölçüde romana girdi. Bu roman az okumuş ve aydın iki sınıfı da, doğal ve canlı diliyle kendine bağladı. Reşat Nuri'nin hemen bütün romanlarında dekor olarak taşra kasaba ve şehirleri; çevre, tip, çeşitli mesele ve görüşleriyle Anadolu atmosferi görülür. Romanlarında hissî ve sosyal konuları işleyen yazar, küçük hikâyelerinde bunların yanına mizahı da ekledi ★ Yazdığı, çevirdiği, kitap biçimine girmiş veya dergi, gazete sayfalarında, tiyatro repertuarlarında kalmış eserlerinin toplamı yüzü bulur; bunlardan 19 tanesi telif romandır, 7 tanesi hikâye kitabı. Yazdığı, çevirdiği, uyarladığı, oynanmış basılmış, basılmadan kalmış oyunlarının sayısı roman ve hikâye kitaplarının sayısını da aşar. Eserlerinin tam listesi için şu broşüre bakınız: Türkân Poyraz-Muazzez Alpbek, Reşat Nuri Güntekin (Ankara, 1957) ★ İlk baskı sırasıyla romanları:* ***Gizli El (1922), Çalıkuşu (1922), Damga (1924), Dudaktan Kalbe (1925), Akşam Güneşi (1926), Bir Kadın Düşmanı (1927), Yeşil Gece (1928), Acımak (1928), Yaprak Dökümü (1930), Kızılcık Dalları (1932), Gökyüzü (1935), Eski Hastalık (1938), Ateş Gecesi (1942), Değirmen (1944), Miskinler Tekkesi (1946), Harabelerin Çiçeği (1953), Kavak Yelleri (1961), Son Sığınak (1961), Kan Dâvası (1962)*** *★ Hikâye kitapları:* ***Tanrı Misafiri (1927), Sönmüş Yıldızlar (1927), Leylâ ile Mecnun (1928), Olağan İşler (1930), vb.*** *★ Gezi yazıları: Anadolu Notları (ilk cildi 1936, 1946; ikinci cildi 1966; 10 b. 1980) ★ Oyunları içinde en ünlüleri* ***Balıkesir Muhasebecisi (1953)*** *ve* ***Tanrıdağı Ziyafeti (1955)'dir.*** *Bütün eserleri ölümünden sonra eşi tarafından bir külliyet halinde yeniden bastırıldı.* ***Hülleci*** *1978'de Şehir Tiyatrolarında oynadı ★ Hayatı, sanatı ve eserleri üzerine son tanıtma kitabını Muzaffer Uyguner hazırlamıştı (Varlık y., 1967), tanıtma kitabını Muzaffer Uyguner hazırlamıştı (Varlık y., 1967 İbrahim Zeki Burdurlu, bunun yanına* ***Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*** *(İzmir Eğitim Enstitüsü ü,, 1971) kitabını ekledi.*

Behçet Necatigil
Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, 10. Basım

te Şevket kızkardeşinin sorumluluğunu taşıyacaktı.

Ali Rıza Bey tam bir emekli olmuştu. Emekliliğin bir yazgı olduğunu biliyordu ama emeklilik günlerini başka türlü düşünüyordu. Zaman bulamadığı için okuyamadığı kitapları okuyacaktı. Kimse ona "Haydi işe geç kalma" diye tedirgin etmeyecekti. Şimdiyse kitap okuyacak bol zamanı olmasına karşılık canı kitap okumak istemiyor, okusa da tad almıyordu.

Eşi kendisine hep ters davranır olmuştu. Bir süre karısıyla dargın bile durdu. Fakat bunun anlamsız bir davranış olduğunu düşünerek yine kendi kendine dargınlıktan vazgeçip karısıyla barıştı. Kendisini haklı göstermek ve aralarındaki kırgınlığı gidermek için söylediği sözler karısını hiç etkilememişti. Dahası, Hayriye Hanım duygusuz davranmış, kocasını büsbütün bir yalnızlığa itmişti.

Ali Rıza Bey, ister istemez bir ay içinde emekliliğe alıştı. Öteki emekliler gibi olmak istemiyordu ama kahveye çıkmaktan başka yapacak bir şeyi de yoktu. Kahvede dayak yiyen bir emekli, alaya alınan bir başkası, horlanan bir diğerini gördükçe şaşırıyordu. Sonunda, bütün bunlara karşılık kahvenin işsizlere ve aile dirliği olmayanlara bir sığınak olduğunu anladı.

Zamanla, gittiği kahvede kendi gibi emeklilerle küçük bir topluluk oluşturdular. Bu adamların hemen hepsi namuslu kimselerdi. Ne var ki, çalışıp didindikten sonra böyle bir kenara atılmalarını içlerine sindiremiyorlardı. Üstelik, maddî sıkıntı içindeydiler.

Emeklilerin çoğu evlerinden, evdekilerin kendilerine karşı davranışlarından şikâyetçiydiler. Biri sığıntı gibi yaşadığı evden her gün ayrılmaya karar veriyor, gece geç vakit kahve kapanırken yine kös kös evin yolunu tutuyordu. Çoğunun kılığı kıyafeti kötüydü. Ali Rıza Bey de eskisi gibi üstüne başına titizlenmez olmuştu. Sermet Bey adlı bir emekli vali vardı. Bu adam saygı uyandıran bir kişiydi. İyi giyiniyor, rahat davranıyordu. Ahlâktan, erdemden söz eden bu adamın kızlarının hoppalığından söz ediliyor, böyle güzel giyinmesi için gereken paranın kızları tarafından kolayca kazanıldığı ima ediliyordu. Kimilerine göre Sermet Bey, durumu biliyordu ama bilmezden geliyordu. Kimilerine göre de bilmiyordu.

Ali Rıza Bey, Sermet Bey'in durumu bilmediğini düşünüyordu. Bilip de böyle bir rezalete göz yummak olur iş değildi.

●

Yoksulluk, Ali Rıza Bey için bir okul olmuştu. Bu okulda bütün gerçekleri bütün çıplaklığıyla görüyordu.

Fikret kendisinden uzaklaşıyor, Leylâ ve Neclâ ise kendisinden kaçar gibi davranıyorlardı. Ali Rıza Bey, bu değişikliğin nedeni olarak önce karısı Hayriye Hanım'ı gördü. Kadın, çocukları babalarına karşı kışkırtıyor olmalıydı. Fakat, zamanla karısının günahını aldığını anladı. Kadıncağız, belki de bir felâketi önlemek için çırpınıyordu. Evi çekip çevirebilmek için parayı fazlasıyla hesaplı harcıyor, ev işlerini aksatmıyordu.

Ali Rıza Bey için şimdilik tek avuntu Şevket'ti. Şevket'in durumu anladığını sanıyordu. Delikanlı da zaman zaman babasını yüreklendirmekten geri kalmıyordu. Ali Rıza Bey, oğlunun erdemliliği, özveri sahibi olması karşısında kendisinin bir hiç olduğunu söylüyordu.

●

Bir süre sonra evde çocuklar arasında kavgalar başladı. Önceleri bu kavgalar gizli oluyordu. Zamanla kavgalar su yüzüne çıktı ve o zaman Ali Rıza Bey, kızlarının ikiye ayrıldıklarını farketti. Bir yanda Fikret vardı, öte yanda Leylâ ile Neclâ. Babanın evdeki etkisi azalmış, yok olmuştu.

İyice açığa çıkan kavgalarla ev "cehennem"e dönmüştü. Ali Rıza Bey, çocuklarının gerçek kişiliklerini artık görmeye başlamıştı. Öte yandan kızların bu cehennemden kaçmalarını, uzaklaşmalarını sağlamak da gerekiyordu. Belki kendi başlarına bırakılırlarsa, birer hayırlı kısmet bulup evlenebilirlerdi.

Ali Rıza Bey, her şeye karşılık Fikret'in değişmediğini görüyor, Leylâ ile Neclâ'nın içinde bulundukları sıkıntılı durumu hafifletmek için gayret harcıyordu. Fakat, çabaları boşa gidiyor, yaşlı adam büsbütün umutsuzluğa kapılıyordu.

●

Ev için "Cehennem" sözünü ilk kez kullananlar Leylâ ile Neclâ idi. Bu söz artık hemen hemen herkes tarafından kullanılıyordu. Ancak, akşam yemeklerinde ev cehennemlikten biraz olsun uzaklaşıyordu. Bütün aile sofrada toplandığı için Ali Rıza Bey, çocuklarındaki değişmeleri burada daha iyi seziyordu. Bir süredir Şevket'te birtakım değişmeler olduğunu da sezmişti. Genç adam, gün geçtikçe

İKİ GÖRÜŞ

Füsun Akatlı

Yaprak Dökümü (1930), Reşat Nuri'nin, olanca ağırlığı "toplumsal içerik" öğesine yüklediği bir romandır. **Bir Eski Hastalık**'la, hatta —ilk romanı olmasına karşın— bir **Çalıkuşu** ile karşılaştırıldığında, yazınsal açıdan çok zayıf kaldığını söylemek gerekir inancındayım.

Reşat Nuri **Yaprak Dökümü**'nü, ihtimal, bir çeşit ahlâk ve görev bilinci ile yazmıştır. Ahlâk düzgüleri (norm), değer yargıları, tarih ve coğrafya karşısında son derece dayanıksız ve alabildiğine göreli olduklarından, bunların bir bölüğünü yermek ya da karşıtlarını yüceltmek bir romanda hemen hemen tek kaygı olur ve yazınsal kaygıların önüne geçerse, böylesi bir "ahlâk sözcüğü"nün ürünü olan yapıttan roman başarısı beklemek boşuna olur.

Nitekim **Yaprak Dökümü**, fazla basit kurgusu ve zamanı için bile hoşgörüsüz sayılabilecek katı ahlâkî mesajı ile, roman olarak, ne Türk edebiyatı, ne de Reşat Nuri'nin romancılığı için herhangi bir önem taşımamaktadır. Romanın toplumsal "sorunsal"ı, Selâhattin Enis'lerin, Peyami Safa'ların, Yakup Kadri'lerin kimi romanlarından iyi tanıdığımız bir sorunsaldır: Cumhuriyete geçiş dönemindeki ahlâkî "tereddi". Romana sahne olarak, cumhuriyetin ilk dönemlerinin Osmanlı bürokratı artığı bir ailesinin seçilmesi, toplumda gözlenen yozlaşmayı küçük ölçekte aynen yansıtacağı düşünülen ve bireysel çözümlemelere de olanak veren bir ortam olması bakımından, yazara oldukça kolaylık sağlamıştır.

Ne var ki, bu kolaylığın çekiciliğinden; çözümlemelerden yargılara, "kaçınılmaz" gösterilen çöküş ve dağılışın nedenlerinden, romanın bir savın kanıtlanması amacıyla biçimlendirilen yapay nedensel kurgusuna kadar, herşeyin pek "kolay" olması gibi talihsiz bir sonuç doğmuştur.

Çatışmanın; erdemli kalmakla özgürleşmek arasında yaratılmış olması, **Yaprak Dökümü'nü** kendi içinde düğümlemektedir. Böylece, yaratılmak istenen trajedi melodrama dönüşmekte, **Ali Rıza Bey** ailesinin felâketiile bütün kurgunun amaçladığı "anlam" arasındaki dengesizlik, romanı iyiden iyiye hafifletmektedir.

durgunlaşıyor ve canlılığını kaybediyordu. Hayriye Hanım çok geçmeden durumu aydınlattı.

Ali Rıza Bey, bir gece karısının kendisiyle konuşmak için bahaneler aradığını sezdi. Kendisine yakınlık ve ilgi göstermesi hayra alâmet değildi. Ali Rıza Bey, bunu uzun evlilik yıllarında deneylerle öğrenmişti. Yaşlı kadın, kocasının söküklerini dikerken az önce Şevket'le yaptığı konuşmayı anlattı: Şevket bir kadını seviyor ve onunla evlenmek istiyordu. Ali Rıza Bey, Şevket'in daha pek genç olmasına karşılık evlenmek isteğini anlayışla karşıladı. Ancak ortada bir sorun vardı. Şevket, çalıştığı bankadaki daktilolardan birini sevmişti. Kadın evliydi. Kocası durumu öğrenince, kadını evden uzaklaştırmıştı. Şimdi Şevket'in bu kadınla evlenmesi söz konusuydu. Yoksa kadın intihar edecekti...

Ali Rıza Bey, olayın bu yüzünü öğrenince kesin tavır aldı: Bu evlilik olamazdı. Hayriye Hanım'ın ağlamaları bir işe yaramadı. Ali Rıza Bey, düşüncesini değiştirmeyecekti. Gerekirse, bu evi terk eder, giderdi. Fakat o kadın bu eve gelin gelemezdi.

●

Şevket'in evlenmek isteyişi evde yeni bir huzursuzluğun ve kümeleşmenin kaynağı oldu. Fikret de bu evliliğe karşıydı. Leylâ ile Neclâ ise bu evliliği istiyorlardı. Eve bir yenilik gelecekti. Fikret, babasını destekliyor, Şevket ise ne yapacağını bilmez bir durumda gün geçtikçe bitkinleşiyordu Şevket'in bu durumu Hayriye Hanım'ı etkiliyordu. Bir gece kocasına durumu tekrar açtı. Aralarında şiddetli bir tartışma geçti. Ali Rıza Bey sonunda peki dedi ama evden ayrılmakta kararlı olduğunu da tekrarladı. Hayriye Hanım, bu sözler üzerine, kocasını sorumsuzlukla suçladı. Şevket'in o kadını yüz üstü bırakmasının doğru olmayacağını, asıl namussuzluğun böyle bir kadını ortada bırakmak olduğunu söyledi. Kendi kızlarından pay biçmeleri gerektiğini anımsattı.

Bir süre sonra Ali Rıza Bey, bu evliliği kabul ettiğini söyledi.

Düğün gecesi herkes mutlu görünüyordu. Ali Rıza Bey ise kalabalığın ve gürültünün yarattığı karmaşa içinden sıyrılıp kaçarak, evin az ilersindeki tepeye çıktı. Tek başına düşüncelere daldı. Tek dayanağı, tek umudu Şevket'i de yitiriyordu. Bu evliliğin getireceği yeni sorunlar olacaktı. Geçim sıkıntısı büsbütün bellerini bükecekti. Düğün hazırlıkları için yapılan harcamalar ellerindekini, avuçlarındakini de silip süpürmüştü. Şevket de bu harcamalar içinde bunalmış durumdaydı. Fakat yapılacak başka bir şey yoktu. Birkaç kez gelini Ferhunde'ye açılmak isteyen, kadını uyarmayı düşünen Ali Rıza Bey, bunu da yapamamıştı. Çünkü Ferhunde'nin söz anlayacak bir kadın olmadığını sezmişti.

●

Ferhunde'nin eve gelişi gerçekten

Yaprak Dökümü'nü kendi zamanı içerisinde değerlendirmek gerekir, diye düşünülecek olursa; edebiyat tarihi ile edebiyat eleştirisinin birbirinden keskin bir çizgiyle ayrıldığı noktaya gelinir. O noktada ise, şunu yinelemek gerektiğini duyarım: **Yaprak Dökümü'**nün sanat değeri, yazınsal önemi; gerek Türk romancılığı, gerek Reşat Nuri'nin yazarlığı açısından, eleştiri konusu yapıldığında olumlu bir yargıya varmak çok güçtür.

Selim İleri

"Yaprak Dökümü" Reşat Nuri'nin iki düzlemli romanlarından biridir. Edebiyat tarihleri bu ünlü romancının toplu yapıtını genellikle iki ayrı öbekte toplar. "Çalıkuşu", "Akşam Güneşi" gibi bireysel aşk sorunlarını dile getiren romanlar; yanı sıra "Yeşil Gece" gibi toplumsal içeriğin ağırlık kazandığı verimler... Ne var ki, Reşat Nuri' nin yapıtını tek bir düzlem üzerinde izlemek olasızdır.

Yaşadığı dönem bir geçiş dönemiydi. İmparatorluk yıkılmış, devrimleri ve yasalarıyla Cumhuriyet kuruluyordu. Yaradılış açısından çok yumuşak, aşırı sevecen, duyarlı bir sanatçı olan Reşat Nuri, geçiş içindeki toplumun sarsıntılarına, kimileyin bireysel aşk sorunlarını öne çıkartarak eğildi. Bununla birlikte, o aşk sorunlarının açımlanması, daima toplumsal bir dekor önünde geçiyordu. Çokluk, dekor, bireysel sorunu aşmakta yararlık kazanmaktaydı. Böylesi bir yaklaşımın sonucunda "Yaprak Dökümü" oluştu.

"Yaprak Dökümü" değiştirilen, yadsınan zihniyetlerin yerine konulmak istenen yeni zihniyetin bir eleştirisidir gerçekte. Ali Rıza Bey ailesinin melodramını bir simgeler demeti biçiminde ele almak gerekir. Bütün bu insanların küçük, önemsiz gibi görünen sorunları, istekleri, tutkuları giderek açmaza dönüşür. Toplumda beliren yükseliş, üst tabakada yer almak isteyiş hırsı, onların saf dünyalarını yıktıkça yıkar. Yeni zihniyet, buyrukseverliğine Batılılaşma gibisinden bulanık bir ad takmıştır. Ali Rıza Bey ailesi de, Batılılıktan nasibini alır. Ama biraz dikkatle eğildiğimizde, eski seçeneklerin de, artık bir işe yaramadığını fark ederiz. Ali Rıza Bey'in melodramatik çöküşü, bir bakıma buna işaret etmektedir. Hem onun, hem de onun temsil ettiklerinin, bağlandıklarının kurtarabileceği pek bir şey kalmamıştır. "Yaprak Dökümü" umutsuz vurgularla sona eren bir romandır. Reşat Nuri daha 1930 yılında, yarına karşı kaygılı, hatta inançsız, umutsuz yaklaştı. Nitekim, toplumsal eleştirilerini çok zaman sonra, "Kavak Yelleri", "Son Sığınak" gibi romanlarında büsbütün sivri bir dille ifade etti.

Bana sorarsanız, Reşat Nuri gibi sevecen, ince bir yazarın bizim hayatımızdan umutsuzluğa kapılmış olması, daha 1930 yıllarında Türk aydınını ilgilendirmeliydi. Ama "Yaprak Dökümü"ne beylik bir aile dramı, handiyse bir "Kral Lear" parodisi gibi yaklaşılmış ve romancının satır aralarına soğan mürekkebiyle yazmış olduğu bölümler, ne yazık ki okunamamıştır. Bugün de okunduğunu sanmıyorum.

"Yaprak Dökümü"ne Türkçe anlatım açısından değinmekte de yarar var. Gerek bu roman, gerekse Reşat Nuri' nin toplu yapıtı Türkçe açısından zengin bir mirastır. Dilin özleşmesini gerekli gören yazar, bir yandan da konuşma diline ve yazı diline damga vurmuş yabancı kökenli sözcüklere sahip çıkar; dil ırkçılığından kendini yalıtır. "Yaprak Dökümü" seçik bir İstanbul Türkçesiyle yazılmıştır. Buna karşılık, sözgelimi "Çalıkuşu"nun Anadolu bölümlerinde, yersel-bölgesel sözcüklerin kullanımına tanık oluruz.

İşte "Yaprak Dökümü" değişen Türkiye karşısında eski bir başkentin son tablosu gibi izlenebilir. Öyle sanıyorum ki, bu tabloyu kendi gününde gerçekleştirebilecek tek ressam da Reşat Nuri Güntekin'dir.

evde önemli değişmelere yolaçtı. Leylâ ile Neclâ yengeleriyle yeni bir yandaş kazanmışoldular. Ferhunde evi bir türbeye benzetmişti. Bu evde değişiklik olmalıydı. Kızlar yengelerinin, ağabeylerini de değiştireceğine, onu "asri gençler"e benzeteceğine de inanıyorlardı. Zeki, hilekâr ve cesur bir kadın olan Ferhunde kısa sürede eve egemen oldu. Evin içindeki değişmelerden iyice tedirgin olan Ali Rıza Bey, erkenden evden ayrılıp kendini dışarı atıyordu. Fikret ise şimdi babasına da karşıydı. Kendinden çok küçük Ayşe'ye acıdığını söylüyor, küçük kızın hayatının göz göre göre zehirlendiğini anlatmaya çalışıyordu.

Ali Rıza Bey, belki bir kurtuluş olur, belki bir iş bulurum ümidiyle eski şirkete uğradı. Ama müdür Muzaffer Bey, hocasına yüzeysel bir ligi gösterdi. Bir iş bahane ederek, konuşmayı kısa kesip izin istedi ve gitti. Ali Rıza Bey, her şeyi göze alarak, verdiği sözü çiğneyerek gittiği yerden umutsuz bir şekilde ayrıldı.

●

Kısa süre içinde evin içi ve yaşayışı değişmişti. Haftada en az iki gece çaylı ve danslı toplantılar yapılıyordu. Hayriye Hanım, kızlarının iyi birer kısmet bulması için bu tür toplantılara gerek olduğunu söylüyordu. Eve gramofon da girmişti.

Şevket görünüşte karısının ve iki kız kardeşinin bu tür yaşayışını yadırgamıyordu. Fakat o da babası gibi için için üzülüyor ve endişeleniyordu. Öte yandan, yorucu eğlence gecelerinden sonra işe gitmek zorundaydı. Bu yaşayış içinde günden güne yıpranıp çöküyordu. Su gibi para harcanıyordu. Şevket'in kazancı bu masrafları nasıl karşılardı? Hayriye Hanım da artık ipin ucunu kaçırmıştı.

●

Düğünden birkaç ay sonra Şevket parasızlık içinde kıvranmaya başladı. Alacaklılardan, dahası para vermesi gerekecek diye annesinden bile kaçıyordu. Parasızlık evde herkesi huysuz etmişti. Sık sık tartışmalar çıkıyordu. Fakat eğlence zamanı gelince herkes değişiyordu. Hayriye Hanım, zamanla Ali Rıza Bey'i de konukların yanına çıkarmayı başardı. Yaşlı adam, az önce kızları tarafından horlanırken, konukların yanında saygı ve ilgi görüyordu. Kendisini rol yapan bir aktöre benzetiyordu. Şevket, babasının içine düştüğü kötü durumun farkındaydı. Sonunda Ali Rıza Bey'e, "Baba, bana acırsan bunların içinde bulunma!" demek zorunda kaldı.

Fikret bir süredir herkesten uzak yaşamaya çalışıyordu. Bir gece babasını, en üst kattaki odasına çağırdı. Evlenmeye karar verdiğini söyledi. Babasından izin alması gerektiğini biliyordu ama kendi kendine karar vermekten başka da yapacak bir şeyi yoktu. Evleneceği adam elli yaşlarında, üç çocuklu dul bir adamdı. Adapazarı taraflarında bağı, bahçesi vardı. Komşularının akrabası olan bu adam, evlenmek istediğini söylemiş ve Fikret de bu evliliğe talip olmuş.

Ali Rıza Bey, kızının böyle bir evlilik yapmasına içi yanarak razı oldu. Başka da yapacak bir şeyi yoktu. Fikret, babasından kendisine acımamasını, asıl öteki kızlarının geleceğini düşünerek onlara acımasını istedi. Evden bir hizmetçi gibi ayrıldı. Kendisini geçirmek için kimse gelmemeliydi ama Ali Rıza Bey'le Ayşe, Haydarpaşa'ya gelerek Fikret'i geçirdiler. Tren kalkarken, babasının perişanlığına dayanamayan Fikret, "Üzülme baba, pek darda kalırsan bana gelirsin..." demekten kedini alamadı.

Böylece ağacın yapraklarından biri kopup gitmiş oluyordu.

Son dönemlerde geçirdiği deneylerden ders alan Ali Rıza Bey, evdeki bu gidişe bir son vermek gerektiğini düşündü. Artık kılı kırk yaran, günlerce düşündükten sonra yapmak istediğini yapan bir adam değildi. Leylâ ve Neclâ'nın bir an önce evlenmeleri gerekiyordu. Böylece evdeki bu soysuz gidişe bir son verilmiş olacaktı. Elebaşı durumunda olan Ferhunde'yi de yola getirmek daha kolay olacaktı.

Evdeki toplantılara kendi isteğiyle katılarak, kızlarını evlendirebileceği kimseleri aradı. Fakat en çok gözünün tuttuğu gençlerin bile yaptığı araştırmalar sonunda güvenilir kimseler olmadığı ortaya çıkıyordu. Bu gidişle kızların baştan çıkıp rezil olacaklarından korkuyordu.

Bu arada, Leylâ'ya, Tahsin Bey adında bir komisyoncu talip oldu. Adam iki kez evlenip ayrılmıştı. Varlıklıydı ama karıları hayırsız çıkmışlardı. Neclâ'yı da, az bir aylıkla postanede çalışan bir genç istiyordu. Bu genç adam yoksuldu ama ölmüş bir amcadan miras yediği söyleniyordu. Ali Rıza Bey bir süre bu konuyla oyalandı ve umutlandı ama sonunda Tahsin Bey'in bir dolandırıcı, postanede çalışan gencin de yaşlı metresinin parasını yiyen bir jigolo olduğu ortaya çıktı.

Ali Rıza Bey, durmadan Leylâ ve Neclâ'yı evlendirme konusunu düşünüyordu. Bu yüzden eğlencelerin iyice içine girmeye başladı. Herkes dans edip eğlenirken, Ali Rıza Bey araştırıyor, konuşuyor, soruyor, kızlarını evlendirecek birilerini arıyordu.

●

Bir gece Hayriye Hanım yine kocasının yanına geldi. Yine kocasıyla ilgilendi. Kendisiyle dertleşmek istediğini söyledi. Kış geliyordu. Çeşitli ihtiyaçlar için para gerekliydi. Ali Rıza Bey çaresizliğini tekrarlayınca tartışma başladı. Fakat Hayriye Hanım hep alttan alıyordu. Konuşmayı döndürüp dolaştırıp Şevket'e getirdi. Şevket'in durumu hiç iyi değildi. Fazlasıyla borçlanmıştı. Alacaklılar çocuğu sıkboğaz ediyorlardı. Bu durumda Emniyet Sandığı'ndan rehin karşılığı para alıp Şevket'in borçlarını ödeyebilirlerdi. Şevket de altı ay içinde durumu kurtarırdı. Asıl sorun Emniyet Sandığı'na rehin edilecek şeydeydi. Hayriye Hanım, evi rehin etmelerini önerdi. Ali Rıza Bey, tek güvencelerinin de tehlikeye girmesi karşısında ne yapacağına karar veremez bir duruma düştü. Bir yanda oğlu vardı, öte yanda hepsini barındıran ev... Sonunda ev Emniyet Sandığı'na dört yüz liraya rehin edildi. Ne yazık ki, bu para umulduğu gibi eve bir rahatlık getirmedi ve kısa sürede çarçur edildi.

●

Kışın şiddetli geçmesi karşısında şaşkına dönen aile, ancak Hayriye Hanım'ın eski tutumluluğu sayesinde biraz soğuktan korunabiliyorlardı. Hayriye Hanım evde ne kadar eski giyecek varsa ortaya döküyor, bunları onarıp ekleyip giyecek yeni bir şeyler yapıyordu. Ali Rıza Bey de elinde testeresi, bahçedeki ağaçlardan dallar keserek, yakacak sağlıyordu.

Ali Rıza Bey, bir ara hastalandı. Hastalığı süresince kimse kendisiyle pek ilgilenmedi. Bu bırakılmışlık, Ali Rıza Bey'e pek dokundu. Yalnız bir ara Şevket kendisini görmeye geldi. Şevket'in de hasta olduğu durumundan belliydi.

Kışın şiddetli geçmesi, hastalık, yokluk gibi nedenler, evdeki eğlenceleri aksatamamıştı. Eğlence gecelerinde her şey ortaya dökülüyor, her şey kullanılıp tüketiliyordu. Bu arada alacaklılar, Şevket'i yeniden sıkıştırmaya başlamışlardı. Mahkemelerden çağrılar geliyordu. Ferhunde durmadan kocasının sömürüldüğünden söz ediyor, Leylâ evden ayrılmaya kalkıyor, küçük Ayşe ve Hayriye Hanım havayı yumuşatmaya uğraşıyorlardı.

Artık Hayriye Hanım koltuğunun altında bir bohça sık sık Üsküdar çarşısına giderek ev eşyalarından bazılarını satıyordu. Böylece, bir-iki gün için harcayacak para bulunmuş oluyordu.

Fikret'ten arada sırada Ali Rıza Bey'e gelen mektuplar da yaşlı adamı üzüyordu. Evlerinin durumu konusundaki söylentiler Fikret'e kadar ulaşıyordu. Zavallı kadıncağız, kocasının yüzüne bakamazolmuştu. Ali Rıza Bey, kızına hak vermekle birlikte sert bir mektup yazmaktan da geri kalmadı. Herkes kendinden sorumluydu. Burada olup bitenler Fikret'i ilgilendirmezdi.

Ali Rıza Bey, sonradan böyle bir mektup yazıp kızının kalbini kırdığına üzüldü. Karısının, Fikret'ten yardım isteme önerisine de umulmadık bir öfkeyle tepki gösterdi. El adamına avuç açamayacağını haykırarak karısını azarladı.

●

Kış sonuna doğru Şevket iki gece üst üste eve gelmedi. Ferhunde ile dargındılar. Genç kadın bunu bahane edip, Şevket'in gelmediğini ileri sürdü. Hayriye Hanım ise, oğlunun alacaklılardan kaçmak için ortada gözükmediğini söylüyordu. Bir sabah eve bir

sivil polis geldi. Şevket bir meseleden ötürü tevkifhanedeydi. Herkes ağlayıp bayılırken, Şevket'in intihar etmesinden korkan Ali Rıza Bey bu habere âdeta sevindi.

Ali Rıza Bey, ancak akşam üzeri tevkifhaneye varabildi. Vakit geçtiği için içeri almak istemediler. Eski bir tanıdığın yardımıyla oğluyla konuşabilen Ali Rıza Bey, acı gerçeği öğrendi. Şevket çalıştığı bankaya ait önemli bir parayı harcamıştı. Parayı yerine koyamadan müfettişler, olayı açığa çıkarmışlardı. Gerçekte aldığı para kolay kolay ödenecek cinsten değildi...

Şevket, yaptığı işten çok, babasını düşürdüğü durumdan utanıyordu. Kendi kendisine lânet ediyordu.

Şevket, kısa bir yargılamadan sonra birbuçuk yıl hapse mahkûm oldu. Böylece bir yaprak daha kopmuş oluyordu.

Evin geçimi Ali Rıza Bey'in otuz üç buçuk liralık emekli aylığına kalmıştı. Ali Rıza Bey, hiç olmazsa kızlarından birini evlendirebilmek için çırpınıyordu. Bu arada Leylâ'ya yeni bir talip çıktı. Kırkbeş yaşlarındaki bu manifaturacıyla evlenmesi uygun görüldü. Fakat Leylâ söz kesildiği gün bu evliliği istemediğini söyledi. Öylesine ağladı ki, Ali Rıza Bey bu isteğe boyun eğmek zorunda kaldı.

Ferhunde, Şevket hapse girdikten sonra dilediği gibi yaşamaya başlamıştı. Leylâ ve Neclâ ile de arası eskisi gibi iyi değildi. Kızlar yengelerini suçluyorlardı. Ferhunde kısa bir süre sonra evden ayrıldı ve Şevket'ten boşanmak istediğini bildirdi. Bu haberi Şevket'e ulaştırmak Ali Rıza Bey'e düşüyordu. Her zamanki eski, yıpranmış yabanlık kıyafetini giyerek, hapisanenin yolunu tuttu. Fakat bu haberi oğluna nasıl verecekti? Çocukcağız bir kere daha mı yıkılacaktı? Ali Rıza Bey, durumu dolambaçlı yollardan anlattı. Şevket anlamıştı. Hiç tepki göstermedi. Tersine bu kadından kurtulduğuna, daha doğrusu kurtulduklarına seviniyordu.

●

Ferhunde, evden ayrılınca, Leylâ ve Neclâ yeniden babalarının yönetimi altına girmişlerdi. Eve yeni bir düzen gelmişti. O yaz Leylâ'yı bir hekim istedi. Tam nişan yapılacağı sırada, genç hekim evlenmekten vazgeçtiğini bildirdi. Bir söylentiye göre, genç adamın babası oğlunu bir hırsızın kızkardeşiyle evlendirmek istememişti. Leylâ kendisine talip olan ikinci bir adayı üçüncü bir aday için fedâ etti. Bu üçüncü kişi Suriyeli bir adam olan Abdülvehhap Bey'di. Zengin olduğu söyleniyordu. Sürekli dinden ve ahlâktan söz eden bu adamla Leylâ nişanlandı. Aileye çok ilgi gösteren, Leylâ'yı armağanlara boğan bu adamı Ali Rıza Bey'in bir türlü gözü tutmuyordu. Bir yandan da bu kuşkuculuğuna kızıyordu. Bu arada Neclâ'nın da ablasını kıskandığını seziyordu.

Bir süre sonra Abdülvehhap Bey, Leylâ'nın eski arkadaşlarını beğenmediğini ve Leylâ'nın da çoğu zaman onlardan yana çıkıp kendisini zor duruma düşürdüğünü bahane ederek, nişanı bozdu. Fakat küçük kızları Neclâ'yı kendisine verirlerse, yine ilgi ve yardımlarını esirgemeyeceğini Ali Rıza Bey'e bildirdi. Bu olay, Ali Rıza Bey için kapanmıştı ama Neclâ varlıklı Suriyeli ile evlenmek istiyordu. Hayriye Hanım da kısmeti tepmemeleri gerektiği kanısındaydı.

Neclâ'nın, ablasını böyle hakaret edercesine başından atan bir adamla evlenmek istemesi evde yeni tartışmalara neden oldu. Sonunda iki kardeş birbirlerine ağır sözler söylediler. Leylâ, kardeşini, nişanlısını ayartmakla suçladı. Neclâ da ablasının kendisini çok yüksek gördüğünü, ne oldum delisi olduğunu ileri sürdü. İki kardeş, korkunç bir kavgadan sonra birbirlerine darıldılar.

Kısa bir süre sonra Neclâ da evden ayrıldı. Abdülvehhap Bey'le Suriye'ye gitti. Böylece üçüncü yaprak da kopmuş oluyordu.

Ali Rıza Bey, kışa doğru Bağlarbaşı'ndaki evi satarak bütün borçlarını ödedi ve Dolap Sokağı'nda küçücük bir ev aldı. Şimdi bu küçük evde dördü yaşamaya başlamışlardı.

●

Leyla bu evde hastalandı. Başından geçen son olay kızı harabetmişti. Bir süre yattı. Hekim, sinirlerinin bozulduğunu söylüyordu. Leylâ hastalıktan değişmişti. Eski nişanlısının kendisine aldığı kadife mantoyu giyip kendi başına sokaklarda dolaşıyordu. Neclâ ile aralarının bozulmasına, kardeşinin kendisine hakaret etmesine bu manto neden olmuştu.

Leylâ'nın böyle tek başına dolaşmasını Ali Rıza Bey iyi karşılamıyordu. Nitekim, bir süre sonra Leyla hakkında kötü söylentiler çıktı.

Bu arada Neclâ'dan da iyi haberler gelmiyordu. Abdülvehhap Bey söylendiği gibi varlıklı bir adam değildi. Karışık işlerle uğraşıyordu. Ayrıca, iki karısı daha vardı. Üçüncüsü ölmüştü. Neclâ bu üçüncünün yerine geçiyordu. Sıkıntılı bir hayatı vardı.

Gelen mektuplardan durumu öğrenen Ali Rıza Bey, kızının düştüğü bu zor durum karşısında pek yumuşamadı. Leylâ bile kardeşine acımıştı. Hayriye Hanım da kızının dönmesini istiyordu.

Bir gün kahvede Ali Rıza Bey, bir süredir içini kemiren kuşkuların gerçek olduğunu öğrendi. Bir arkadaşı Ali Rıza Bey'i bir köşeye çekerek, kızı Leyla hakkında duyduklarını ve bildiklerini anlattı. Leylâ'yı genç bir adamla bir otomobilde görmüşlerdi. Adam özel arabasıyla Leyla'yı alıyor ve bir süre sonra geri getiriyordu. Ali Rıza Bey, başına gelen bu son felâketi düşünerek eve dönerken, yaşlı arkadaşının daha başka şeyler söylemek istediğini sezdi. Tekrar kahveye gitti. Arkadaşını buldu ve her şeyi öğrendi: Leylâ iki aydır, evli bir avukatın metresiydi!

Ali Rıza Bey eve döndü. Leylâ daha eve gelmemişti. Hayriye Hanım da kızı merak ediyordu. Bir süre sonra Leylâ eve geldi. Babasının sorularına kaçamak cevap veriyordu. Sonunda yaşlı adam kızının durumunu bildiğini açıkladı. Leylâ babasının suçlamalarına küstahça karşılık verince Ali Rıza Bey çileden çıktı. Leylâ'yı evden kovdu. Leylâ'nın üzerine yürüyen Ali Rıza Bey, ayağı takılıp düşmeseydi bir facia ortaya çıkacaktı.

●

Bu olaylı geceden sonra Ali Rıza Bey hafif bir felç geçirdi. Dili biraz pelteklesti. Sol ayağını da belli belirsiz sürüyordu. Evde üç kişi kalmışlardı. Yapraklardan biri daha kopmuştu.

Bütün çocukların adları anıldığı halde, Leylâ'nın adı evde anılmıyordu. Hayriye Hanım bir haber alamadığı kızını merak ediyordu. Sonunda Hayriye Hanım kızının durumunu öğrendi. Avukat, Taksim'de küçük bir apartman dairesi tutmuştu. Kıza iyi bakıyordu. Dahası kızla evlenmek istiyordu ama karısından boşanamıyordu.

Leylâ'nın hasta olduğunu işiten yaşlı kadın kızını görmek istedi. Ali Rıza Bey'in de kızın yalnız kalmasına gönlü razı değildi ama verdiği sözden ve karardan da dönemiyordu. Hayriye Hanım'ın çabaları, Ayşe'nin dil dökmesi, Ali Rıza Bey'i yumuşatamıyordu. Leylâ'nın bir ara eve gelip kendini affettirmeye kalkışması da sonuçsuz kaldı. Ali Rıza Bey, Leylâ için "Biz, birbirimiz için ölmüş sayılırız" diyordu.

●

Hayriye Hanım'ın isyanları karşısında Ali Rıza Bey, alıp başını gitmeye karar verdi. Aradan çekilecekti. Böylece karısı da dilediğini yapma olanağı bulacaktı.

Bir bahane uydurarak bir gün evden ayrıldı. Fikret'in yanına gidecekti. Düşündüğünü de yaptı. Fakat Fikret'in durumu çok kötüydü. Anlayışsız bir kocası vardı. Ali Rıza Bey böyle bir adamın evinde kalamazdı. Ancak, onbeş gün kalabildiği Adapazarı'ndan İstanbul'a döndü.

●

Ali Rıza Bey evine gitmedi. Şurada burada dolaştı. Kışa doğru hastalandı. Bir dostunun yardımıyla bir hastaneye yatırdılar. Felç durumu ilerlemişti. Bir gün Hayriye Hanım'la Leylâ hastaneye geldiler. Yaşlı adamı yanlarına almak istiyorlardı. Ali Rıza Bey'in yaşlılıktan ve hastalıktan diretme gücü kalmamıştı.

Hayriye Hanım, Dolap Sokağı'ndaki evi kiraya verip Ayşe'yle birlikte Leylâ'nın yanına gitmişti. Ali Rıza Bey'i de Taksim'deki apartmana götürdüler. İyi bakım sayesinde kısa zamanda kendine geldi. Evin içinde dolaşmaya başladı. Avukatın zaman zaman evde verdiği davetlere katılmaya başladı. Sonra sokağa da çıktı. Açık bir arabayla gezintiler yaptırıyorlardı.

Ali Rıza Bey, böyle zamanlarda pek neşeleniyordu. Bir de zaman zaman eski tanıdıklarıyla göz göze gelmese...

Romandan alıntı

Lİ Rıza Bey'in de nihayet bir kahvesi ve sekiz, on yaşlı mütekaitten mürekkep bir grubu oldu. Ne yapsın, vakaların önüne durulmazdı ki...

Bunlar, geçinme cihetinden sıkıntı çeken ihtiyarlardı... Tekaüt aylıkları, günün ihtiyaçları karşısında devede kulak gibi kalıyordu.

Birçoğu temiz, namuslu adamlardı. Bazıları: "Elimize fırsat geçtiği vakit neye çalmadık?" diye hayıflanıyor; bazıları da: "Çalamazdık; fakat mademki sonu böyle olacaktı, vaktimizi daha hoş da mı geçiremezdik? Geceli gündüzlü çalışıp çabaladık; bizi limon gibi sıkıp suyumuzu aldıktan sonra posamızı attılar" diyorlardı.

Ali Rıza Bey, kendi gibi, onlara da için için acıyordu; fakat sözlerine hak vermiyordu. Hattâ bu yüzden ufak tefek münakaşalar bile oluyordu.

Ali Rıza Bey'in en büyük kârı yeni arkadaşlarından ucuz alış veriş usulleri öğrenmek olmuştu.

Kömürü, eti, yağ ve zerzevati nerelerden, nasıl alacağını artık biliyordu. Yalnız öğrendiği usullerin hepsini tatbike imkân yoktu. Bunun için esnafla lâubali olmak, onlara kâh aksilik, kâh dalkavukluk etmek lâzım geliyordu. Bunlar, hiçbir zaman Ali Rıza Bey'in ağır tabiatına uyacak şeyler değildi. Bir gün, uzun zaman belediye reisliğinde bulunmuş bir arkadaşiyle çarşıya çıkmıştı. Zerzevat alacaklardı. Pazarlık esnasında kavga çıkmış, dükkâncı, eski belediye reisinin elindeki kabakları çekip almış: "Git işine ihtiyar... Sen alış verişe değil, eğlenceye çıkmışsın... Paran yoksa çayırdan ot topla da onları ye!" diye adamcağızı göğsünden ittiği gibi zerzevat küfelerinin içine yuvarlamıştı. Ali Rıza Bey, utancından yerin dibine girmiş, bir daha kimse ile çarşıya çıkmağa tövde etmişti.

Lİ Rıza Bey, tekaüt arkadaşlarından hemen hepsinin evlerinden şikâyet ettiklerine dikkat etti. Demek bu cihetten de yalnız değildi. Kavga, bu fakir tekaütlerin evini, bir salgın gibi kasıp kavuruyordu. Ali Rıza Bey, bu geçimsizliklerin hep aynı sebepten "şerait-i iktisadiye"den, o melûn kuvvetten ileri geldiğine artık iman etmişti.

Zavallı ihtiyarlar, sabah oldu mu bir yangından kaçar gibi, kendilerini evden dar atıyorlar, gece yarısına kadar kahvede oturuyorlar, kavga ediyorlar, uyukluyorlardı. Halbuki, onlar sıcak bir aile ocağına şimdi her zamandan ziyade muhtaçtırlar. Hep bu ihtiyarlık günlerini düşündükleri içindi ki, ailenin bin türlü zahmetlerine şimdiye kadar hiç şikâyetsiz katlanmışlardı. Ne ummuşlar, ne çıkmıştı! Ya, Allah esirgesin, bu kahveler de olmasaydı?

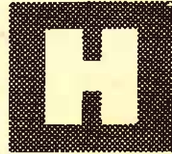
En garibi bu ihtiyarların çoğu şimdiye kadar en çok neden korkmuşlarsa ona uğramışlardı. Meselâ bütün hayatında borç etmekten delicesine ürkmüş bir eski kalem müdürü vardı ki, aylık kâğıdını bir türlü sarrafın elinden kurtaramıyor; ödenmesine imkân olmayan bakkal, kasap borçları için hapse girmeğe hazırlanıyordu. Alacaklı esnaf ilk defa kapısı önünde bağırıp çağırmaya başladığı zaman ölecek gibi olmuştu. Fakat şimdi aldırmıyor, hattâ hapis tehlikesini bile feylesofça bir tevekkülle karşılıyordu: "Ne yapalım... Heriflerin hakkı kalmasın. Borcumuzu para vermekle ödeyemiyoruz; bari hapis yatmakla ödeyelim."

Yine bir eski malmüdürü vardı ki, gençliğinde delice titizliğiyle şöhret almıştı. Ayağından çıkmış çorabı yıkanmadan bir daha giyemezdi. Şimdi, bu adamcağızın yakasında bitler geziyordu. Karısı iki sene evvel kötürüm olmuştu. Evinde başka kimsesi yoktu. Bütün işler onun üstüne yıkılmıştı. Fazla olarak da gece gündüz hasta kahrı çekiyordu.

Bir üçüncüsü birkaç günde bir gelininden, damadından dayak yer. "Bir daha bu eve dönersem bana lânet olsun!" diye elinde bir bohça ile kahveye gelirdi.

Kahvenin müşterileri arasında bir de Sermet Bey isminde bir eski vali vardı. Fakat bu, öteki tekaütler gibi değildi. Bilâkis kıyafetinden, sözlerinden, hali vakti yerinde bir adam olduğu anlaşılırdı.

Sermet Bey, memurluk hayatında doğruluğu ve namusu ile şöhret almış bir adamdı. Yetmiş yaşına rağmen kırmızı çehresi, alabros beyaz saçları, tertemiz kıyafetiyle dimdik durur, yüksek sesle konuşurdu.

ERKES gibi Ali Rıza Bey de bu adama evvelâ ehemmiyet vermiş, sözlerini hürmetle dinlemişti. Fakat sonradan Sermet Bey hakkında fena şeyler işitti; bu kibar kıyafetli adamdan öteki bitlenenler ve dayak yiyenlerden daha çok iğrenir oldu. Söylendiğine göre bu adamın kızları sağlam ayakkabı değildi. O, burada yine eskisi gibi yüksek sesle ahlâktan, faziletten bahsederken evinde tüyler ürpertici kepazelikler oluyordu. Zaten bu kadar temiz giyinmesinin sebebi de bundan başka bir şey değildi.

Bazıları Sermet Bey'in hiçbir şeyden haberi olmadığını söylerlerdi. Bazılarına göre ise bu adam, çoluk çocuk ağzına düşen bu rezaletleri sezinlemeyecek kadar ahmak, evde oluk gibi akan paranın membaını keşfedemeyecek derecede bunak değildi. Domuz gibi her şeyi biliyordu.

Ali Rıza Bey, bu dedikodulara karışmaktan fevkalâde çekinmekle beraber bir gün korka korka dedi ki:

—Bu ikinci ihtimal bana zayıf geliyor. İnsan, böyle şeyi bilir de nasıl tahammül eder?

Gülüştüler. Allah ne verir de kul götürmezdi?

Adamcağız, ilk zamanlarda, hiç şüphesiz, bir parça sıkıntı çekmişti. Fakat sonra yavaş yavaş alışmıştı.

Hâsılı, bu kahvenin vakaları Ali Rıza Bey'e kısa bir zaman için de olsa kendi dertlerini unutturuyordu.